

Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii Mihrabı

Zekeriya ŞİMŞİR*

ÖZ

İslâm mimarisinde mihrap, namaz kılmak için kible yönünü göstermesinin yanı sıra plan şemaları, cephe düzenleri ve tezyinatlarıyla da yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtan önemli bir mimari unsurdur. İlk uygulamalarından günümüze kadar çeşitli malzeme ve tekniklerde inşa edilmiş mihraplar, değişik coğrafyalarda devirlerine göre farklılıklar arz etmekte, zamanının sanat ve estetik beğenisini de ortaya koymaktadır.

Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii, Turgutoğulları Beyliği'nin yaptırmış olduğu bir eserdir. Yapı 19. Yüzyılda önemli ölçüde değişikliğe uğramış, yapının ilk döneminden yalnız mihrabı özgün olarak kalmıştır. Çini malzemenin de kullanıldığı alçı mihrap çeşitli geometrik ve rûmî kompozisyonları, yazı kuşaklarıyla ve mukarnasla bezenmiştir. Mihrabın en ilginç kısmı ise ışık-gölge tesiri uyandıran, yüksek kabartmalı ve plastik ifadeli tepelik kısmıdır. Öncülerini Büyük Selçuklu eserlerinde gördüğümüz, İlhanlılar döneminde de devam eden bu tezyinat yaklaşımı Anadolu'da nadir görülen bir teknik ve süsleme anlayışı olarak dikkat çekmektedir.

Bu makalemizde Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii'nin alçı mihrabı ayrıntılı olarak incelenerek benzer örneklerle değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Turgutoğulları, Sarayönü, Mihrap, Alçı, Çini, Tezyinat.

The Mihrab Of Pir Husain Beg Mosque

ABSTRACT

The mihrab, prayer niche in the qibla wall, is an important component in Islamic architecture in addition to show qibla direction it indicates clearly the characteristics of the period of the plan schemes, the front designs and decorations. From the first applications up to the present the Mihrabs which built from various materials and techniques differ in different geographies according to the period.

The mosque of Pir Husain Beg in Sarayönü, an district in Konya, was built by the Turgutogulları Principality. The mosque significantly altered in the 19th century, only the niche remained originally. The plaster and ceramic Mihrab was decorated with various geometric and rûmî compositions and calligraphy and mukarnas. The most interesting part of the mihrab is the high relief and plastic worded hilly part which inspring light-shade effect. This decoration approach which the first examples of it have seen in the Great Seljuk works and continued in the Ilkhanids period is a rare technique and decorative approach in Anatolia.

In this paper, the plaster Mihrab of Sarayönü Pir Husain Mosque will be evaluated in detail.

Keywords: Turgutogullari Principality, Sarayonu district, Mihrab (Niche), Stucco, Ceramic, Decoration.

1. Giriş

Pir Hüseyin Bey Camii Sarayönü ilçe merkezinde, Yukarı Mahalle'deki Pir Hüseyin Caddesi'nde, güneye doğru hafif meyilli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Cami etrafı ihata duvarıyla çevrilmiş bir bahçenin içerisinde yer almaktadır. Yapı, 13.70x20.00 m. ölçülerinde (Duran,1988; 48), dikdörtgen bir alana oturmaktadır (Şekil:1, Resim:1). Cami, 1.10 m. kalınlığındaki moloz taş örgülü ve üzeri kireç harç sıvalı duvarlara sahiptir (Dülgerler,2006; 44). Son yıllarda güney cephesi kesme taş taklidi mozaik ile, doğu ve kuzey cephesi ise kireç harçlı sıva ile sıvanmıştır. Yapının batı cephenin kuzey ucuna 1944 yılında minare eklenmiştir. Kesme taştan inşa edilen minare, kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Minareye giriş güneydeki yarım daire kemerli kapıdan sağlanmaktadır. Kapının etrafında altı adet hilal-yıldız motifi işlenmiş, kapı kemerinin kilit noktasında yıldız, üstünde iki yıldız arasında "1944" ve en üstte de celi sülüs hattıyla "kelime-i tevhid" yazılmıştır. Yapı altı üstlü pencerelerle aydınlatılmaktadır. Alttaki pencereler daha büyük ve içe doğru şevlidir. Güneyde iki alt, iki üst pencere ve mihrap üstünde de dairevi bir tepe penceresi yer alır. Doğru ve batı cephelerde beş alt, üç üst pencere, kuzey cephede de iki alt ve iki üst pencere ile aydınlatılmaktadır.

Caminin giriş cephesini teşkil eden batı cephesinin kuzey ucuna son yıllarda ayakkabılığın da bulunduğu küçük bir ön mekan eklenmiştir. Buradan çift kanatlı bir kapı ile harime girilmektedir. Kapı kanatları yeni olup, üst tablalarındaki yatay iki pano üzerinde Hattat Hüseyin Öksüz'e ait celi sülüs hattıyla; "Lâilâhe illallahu'l-meliku'l-hakku'l-mübîn", "Muhammedu'r-rasûlullahi sâdiku'l-va'du'l-emîn" (Apaçık gerçeğin

* Yrd.Doç.Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, zsimisir@konya.edu.tr
Makalenin Gönderim Tarihi: 23.01.2017; Makalenin Kabul Tarihi: 24.01.2017

sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Emin ve sözünün eri olan Muhammed Allah'ın rasulüdür) ibaresi yazılmıştır. Harim iki ahşap sütun sırası ile üç sahna ayrılmıştır (Resim:2). Her bir sütun sırasında beşer sütun olmak üzere toplam on sütun üst örtüyü taşımaktadır. Orta sahnın geleneğe uygun olarak daha geniş ve yüksektir. Ahşap direklerin taşıdığı güney-kuzey istikametinde atılan ana girişlerin üzerine doğu-batı doğrultusunda tali girişler atılarak düz toprak damla kapatılmıştır. Ana girişler profilli yastıklarla ahşap direklere intikal etmektedir. Düz dam son dönemde kırma çatı ile kapatılmıştır.

Caminin kible duvarındaki dikdörtgen planlı alçı mihrabı yapının en süslü bölümünü oluşturmaktadır. Dikdörtgen cepheli mihrabın bir kısmı caminin taban kodu yükseldiğinden taban seviyesinin altında kalmıştır (Resim:3).

Mihrabın batısında ahşap bir minber ve güney doğu köşesinde de konsol şeklinde vaaz kürsüsü vardı . Ahşap kurgusu ve süsleme programı alçı mihrabın üst kısmındaki ahşap eklenti ile aynı üslupta idi. Mabedin kuzey cephesinde ahşap kadınlar mahfili yer alır. Mahfile camiye girilen kapı yanındaki batı duvarına bitişik merdivenle ulaşılmaktadır. Mahfil harimin kuzeyindeki iki ahşap direk tarafından taşınmaktadır. Mahfilin güney aksındaki yarım daire güneye çıkıntılı köşk kısmı kesilerek düzeltilmiştir. Mahfil altı ahşap ile kapatılarak kışık bölüm olarak düzenlenmiştir.

Caminin avlusunda Antik döneme çeşitli mimari elemanlara ait mermer ve taş malzeme toplanmıştır. Bu malzemelerden birisi de Roma dönemine ait lahit kapağıdır. Kapağın iki tarafına iki sütun dikilmiş, iç yüzeyi kademe kademe işlenmiş kibleye müteveccih yerleştirilerek mihrap olarak kullanılmıştır. Kademeler üstte birbirinin üzerine bindirilmiş mukarnaslı kavsarayı andırmaktadır. Alınlığında “Allah” lafza-i celali ve “Târihahu sene ihdâ aşera ve sitte mie” (onun tarihi 811 H./1408 M. senesidir) yazılıdır. Devşirme mihrap caminin yazlık kısmına veya açık alanda ibadet edilen bir musallaya ait olmalıdır.

M. Zeki Oral'ın Silleli Said Bey'in notlarından aktardığına göre caminin kapısında önceden bir kitabesi olduğu ve kitabede Sarayönü şark(?) köylerindeki mezraa öşürlerinin vakfedildiği belirtilmektedir. Söz konusu kitabe mevcut değildir. Oral, caminin imam ve hatip beratlarında ilk banisinin Turgutoğlu Pir Hüseyin Bey'in yazılı olduğunu da ilave etmektedir (Oral, 1957; 11-12). Camiye ait tek kitabe 811 H./1408 M. tarihini veren devşirme mihraptaki kitabedir. Caminin Turgutoğulları'ndan kalma en özgün kısmı alçı mihrabıdır. Mihrabın tepeliğindeki yüksek kabartmalı bordürü de değerlendirildiğinde camiyi 14. yüzyılın başlarına tarihlendirmek mümkün görünmektedir. Mabed Sarayönü eşrafından Hacı Abdullah Ağa'nın öncülüğünde 1310 H./1894 M. yılında önemli bir tadilat ve tamirat görmüştür. Mihrabın muhdes kısmı, bugün mevcut olmayan ahşap minber ve vaaz kürsüsü ile ahşap direkleri ve üst örtüsü değiştirilmiştir. Konya civarındaki ahşap direkli camilerle malzeme, strüktür ve bezeme özellikleriyle benzer nitelikler göstermektedir. Bu tadilatların 19. Yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Özgününde ahşap tavanlı, düz toprak damlı olan cami, 20. yüzyılda kiremit kaplı kırma çatı ile kapatılmıştır. 1985 yılında mermer minber ve vaaz kürsüsü eklenmiştir.

2. Mihrap

Özgün mihrap caminin güney duvarının ortasında yer alır. Caminin kible duvarından harime doğru taşıntı yapan mihrap 2.60 m. eninde, zemin kodunun yükselmesi neticesinde 3.25 m. yüksekliğindedir (Şekil:2,3; Resim:3). Mihrap alçıdan imal edilmiş olup, mihrap köşeliğinde ve niş cephesinde firuze ve patlıcan moru renginde çinilerle tezyin edilmiş iken sonradan tamamı mavi, kahverengi, siyah, altın yıldız ve beyaz renkli yağlı boya ile boyanarak tahrir edilmiştir. Mihrap çeşitli genişlikteki geometrik, rûmî ve yazı unsurlarıyla tezyin edilmiştir. Mihrabın dışında 10 cm. eninde bir çerçeve yer alır. Bunun iç kısmındaki 10 cm. enindeki iç bükey yazı kuşağı yer alır Sülüs-nesih yazı karışımından oluşan Farsça ile yazılmış bir beyit tekrar ederek mihrabı üç yönden kuşatır (Resim:4). Metni ve anlamı şöyledir:

“Âftâbâ bâr-i diger hân-râ por nûr kon.
Dûstân-râ şâd kerd ân düşmân-râ kûr kon”
(Ey Güneş, sarayı bir daha nurla doldur.
Dostları mutlu eyle, o düşmanı kör eyle).

Yazı kuşağının bitişğinde 3 cm. eninde, çok dar bir şerit halinde zikzaklardan oluşan bordür yer alır. Mihrabın tezyinatına hakim olan yazı kuşağı iki taraftan 4,5 cm genişliğindeki bordürde iki hattın kırıllarak

ortada altıgen paftaları oluşturduğu zencirek bordüriyle çerçevesiyle çevrelenmiştir. Altıgen paftaların içi altı dilimli kabaklarla doldurulmuştur. Zemini rûmîlerle dolgulanmış, sülüs hattı ile yazılmış 23,5 cm enindeki yazı kuşağında; “Dâme leke’l-ilmî ve’l-bekâ” (Senin izzetin ve bekan dâim olsun) Arapça dua ibaresi on üç kez tekrar etmektedir. Tekrar eden alçı yazı kalıbının her bir plakası 23,5x43 cm ölçülerindedir. Geometrik kompozisyonun yer aldığı 8 cm enindeki pahlı bir bordürle mihrabın iç kısmına geçilmektedir. Bordür iki taraftan yarım biçimlendirilerek sonsuzluk ilkesi vurgulanmıştır. Sekiz kollu (yarım) yıldız ve kırık çizgilerin terkiibinden oluşan geometrik bordür mihrabın pahlı yüzeyini tezyin etmektedir. Geometrik şekillerin paftalarına yüzeysel basit daire motifleri yerleştirilmiştir.

Mihrap nişi iki köşede sütunçelerle sınırlandırılmıştır (Resim:5). Sütunçe dört parçanın birleştirilmesinden oluşan çokgen bir forma sahip olup her bir yüzeyin eni 5,5 cm olmak üzere çevresi 22 cm. dir. Her bir yüzey üç şeritli rûmî bordürleri ile tezyin edilmiştir. Sütunçeler zar başlıklarla nihayetlendir. Zar başlığın geniş yüzeyine firuze renkli altı köşeli yıldız formunda plaka çini yerleştirilmiştir. Mihrap nişi 49 cm. derinliğinde ve 118 cm. genişliğindeki olup dikdörtgen bir plana sahiptir. Niş cephesi eski siyah-beyaz fotoğraflardan anlaşıldığına göre özgününde altıgen çini plakalarla bezenmiş iken (Oral,1957; resim:13; Dülgerler,2006; resim:42) sonradan bilinçsizce dikdörtgen fayanslarla kapatılmıştır.

Mihrap nişi mukarnaslı bir kavsara ile örtülmüştür (Şekil:2, Resim:6). Altı sıra mukarnastan oluşan kavsaranın her bir sırası 21 cm. yüksekliğe sahiptir. Kavsaranın toplam yüksekliği 135 cm. dir. Mihrabın kavsara ağzında sıralar dış bükey basamaklar halinde kademe kademe yükselir (Bakırcı, 1976; 66). Geniş başlayıp tepeye doğru daralır, kavsara dışında köşeli basamaklar oluşturarak tabandan tepeye doğru üçgen bir form oluşturur. Kalıplardan alçı mukarnas yuvaları şekillendirildiği için iç bükey kavisleri yüzeyseldir. Mukarnasların birinci sırasının ortasında siyah renkli altıgen plaka çini yerleştirilmiş olup, üzeri yağlı boya ile boyanmıştır. İkinci sıranın iki kenarında prizmatik altı köşeli yıldız formu meydana gelir. Üçüncü sıradaki mukarnas yuvaları mihrap aksındaki geniş olmak üzere iki taraftakiler eşit büyüklükte dirler. Dördüncü sıradaki mukarnas yuvaları birbirine yakın ölçülerdedir. Beşinci sıradakilerden aksın iki tarafındakiler eşit genişlikte ve geniş, kenarlardaki iki mukarnas yuvası ise yine eşit genişlikte ve dardır. Ortasında badem olan tek mukarnas yuvası ile kavsara sonlanır.

Mihrap köşeliğinin alçı yüzeyi sonradan mavi renkli yağlı boya ile boyanmış, özgününde ise firuze renkli, yan kenarlarında onar adet ve üst kısmında yine on adet olmak üzere toplam otuz adet altı köşeli “Mühr-i Süleyman” motifli çini plaka bulunmaktadır (Meinecke, Teil:II, 1976; 413). Köşeliğin iki tarafındaki orta kısma yine firuze renkli merkezde altı köşeli yıldız, etrafına yıldızın aksında geçen ışınal eksenlere yerleştirilmiş patlıcan moru renkli eşkenar dörtgenler yerleştirilmiştir (Resim:7). Böylelikle altı köşeli ortadaki yıldızın etrafında yarım altı köşeli yıldızlar sararak sistemin tekrar edebileceği izlenimi verilmiştir. Bu kompozisyonun altına da her iki tarafta birer altı köşeli çini yerleştirilmiştir.

Mihrabın en üstteki tepelik bölümü tezyinat açısından en dikkate değer kısımdır. Yüksek kabartmalı, plastik ifadeli, ışık gölge etkisi veren alçı dekorasyonda, enine gelişen rûmî bordürü işlenmiştir (Şekil-4, Resim-8). Tepelik 30 cm. yüksekliğindedir. Bordürde üstte ters damla formundaki simetrik büyük bir dendanlı agrafın sapları aşağı doğru yönelir, attaki küçük agrafın içerisinden geçerek “S” şeklinde kıvrılır, yukarı doğru yönelerek dış tarafı damarlı simetrik iri rûmîleri oluşturur. Bu rûmîlerde de kıvrılarak üstteki ters damla formundaki agrafın içinde spiralli biçimde son bulurlar. Rûmîlerin simetrik olarak birleştiği aksın tepesine dilimli bir taç kısmı eklenir. İri rûmîlerin simetrik olarak çatallandığı aksın üstündeki üçüncü bir agrafın içerisinden de daha küçük boyutlu ve yüzeysel kabartmalı saplar geçerek altta ve üstte yine simetrik bir şekilde bordürün altında ve üstünde sonlanır. Bu birim modül yatay hatta tekrar ederek iki uçta yarım olarak sonlanır. Böylelikle bordürün devam edebileceği izlenimini verir. Buradaki süsleme tarzı Anadolu’daki nadir alçı uygulamalardan biridir. Aşağı doğru yerleştirilmiş iri agraf ve dış kısmı damarlı, dilimli bir kontura sahip iri rûmîler temeli Samarra alçılarına kadar uzanan 12. Yüzyıl İran’daki Büyük Selçuklu döneminde görülen süzgeç biçimli yüzeylere sahip alçı işçiliğini hatırlatır (Öney, 1973; 258,261). Tepelik bordürünün altında 4 cm. enindeki “V” ve “Y” şeklindeki çizgilerden oluşan geometrik şekillerin işlendiği dar bir bordür yer alır.

Alçı mihrabın üst kısmına ahşap bir muhdes kısım ilave edilmiştir. Bu eklenti bölümünde eğri kesim tekniğinde, geniş bir bitkisel bordür, oyma tekniğinde işlenmiş başak şeklinde bir bordür, zızzak ve dış bordürleriyle bezenmiş, çeşitli profillerle de cephe hareketlendirilmiştir. Muhdes bölüm Sarayönü

eşrafından Hacı Abdullah Ağa'nın öncülüğünde 1310 H./1894 M. yılında yapılmıştır (Oral, 1957; 11). Mihrap 1985 yılında eklenen bir de mermer çerçeve ile sınırlandırılmıştır.

3. Değerlendirme Ve Sonuç

Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii mihrabı alçıdan yapılmış olup, niş cephesinin tamamı özgününde altıgen plaka çinilerle kaplanmıştı. Ayrıca sütuncelerin zar başlıklarında ve kemer köşeliklerinde alçı üzerine çini plakalar uygulanmıştır. Selçuklu döneminde Harput Ulu Camii (12. y.y.) ile Konya Sakahane Mescidi (13. y.y. 2. yarısı) mihrapları tamamen alçıdan yapılmıştır. Konya Hoca Hasan Mescidi (12. y.y.), İç Karaaslan Mescidi (13.y.y. başı), Sahib Ata (Tahir ile Zühre) Mescidi (13.y.y. sonu), Ankara Aslanhane Camii (1289-1290) (Otto-Dorn,1956; 71-75), mihraplarında alçı ile çini birlikte kullanılmıştır (Bakırer,1976; 34; Karaçağ,2006; 497). Beylikler döneminde alçı ve alçı ile çini malzemededen yapılmış mihraplarda artış olduğu gözlemlenmektedir. Hasankeyf Koç Camii'ne ait mihraplar (14. y.y.) (Arık,2003; 160), Candaroğulları'na ait Kastamonu Kasabaköy Mahmut Bey Camii (1366), Ankara'da bulunan Erken Osmanlı dönemine ait Ankara Ahi Yakup (1392), Ahi Elvan (1413), Hacettepe (15. y.y.) (Eskici,2001), Erken Osmanlı dönemine ait Bergama Ulu Camii (1399), Edirne Gazi Mihal Camii (1422), Edirne Şah Melek Camii (1429), Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii (1430-1431) mihrapları sayacağımız örneklerden birkaçıdır (Top, 1997; 250-251; Karaçağ, 2002; Karaçağ, 2006;497-498; Bozkurt,2007; 16).

Karamanoğulları Beyliği dönemi yapılarından Ermenek Ulu Camii (1303), Kazımkarabekir Ulu Camii (14.y.y. ilk yarısı), Yollarbaşı Ulu Camii (14. y.y. ikinci yarısı), Akçaşehir Ulu Camii (15.y.y.), (Karaçağ, 2006;497; Şahan, 2009), Sahib Ata Hankâhı güney eyvanındaki mihrap (14. y.y.) ile günümüzde yok olmuş olan Ereğli Şeyh Şahabettin Sühreverdî Zaviyesi'ne (1390) (Diez, Aslanapa, Koman, 1950; 115; Dülgerler,2006; 128), ait mihraplar alçı ve alçı ile çininin birlikte kullanıldığı eserlerdir. Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii mihrabı Turgutoğulları'na ait bir eser olmakla birlikte kitle kuruluşu, malzeme, yapım tekniği ve süsleme detayları itibariyle Karamanoğulları geleneğinde yapılmıştır.

Pir Hüseyin Bey Camii mihrabı niş, sütunçeler, mukarnaslı kavsarası, köşeliği, tepeliği, mihrabı ters "U" biçiminde çerçeveleyen yazı kuşağı ve geometrik tezyinatlı bordürleriyle dikdörtgen bir cephe görünümüne sahiptir (Şekil:3; Resim:3). Cami harim zemininin kodu yükseldiğinden mihrap elamanlarından oturtmalık bölümünün bulunup-bulunmadığı anlaşılammaktadır. Ancak dönemin diğer mihrapları göz önüne alındığında büyük bir ihtimalle oturtmalığının olmadığı söylenebilir. Dikdörtgen planlı bir nişi iki taraftan sütunçeler sınırlandırır. Kavsarası altı sıra mukarnastan oluşmaktadır. Kavsara ağız aşağıdan yukarıya doğru kademe kademe daralarak üçgenimsi bir görünüm kazanır. Kemer köşeliğini altı köşeliği firuze ve patıcan moru renkli çiniler tezyin eder. Mihrabı üç yönden çerçeveleyen bordürlerden Farsça metnin yer aldığı yazı kuşağı iç bükey, Arapça metnin yer aldığı yazı kuşağı ile bunu iki taraftan sınırlandıran geometrik bordürler düz profilli, yıldız sistemlerinin işlendiği bordür ise pahlı profile sahiptir (Şekil:2). Mihrap tepeliği, rûmî üslubunda işlenmiş yatay bordürle taçlandırılmıştır.

Mihrapta süsleme temaları olarak; geometrik, rûmî kompozisyonları ve yazı kullanılmıştır. Farsça ibareli yazı kuşağının Hat Sanatı açısından ehemmiyeti bulunmamaktadır. Arapça ibareli celi sülüs hattıyla yazılmış yazı kuşağında zemin rûmî motifleriyle bezenerek yazı ön plana çıkartılmıştır. Bu tasarım Selçuklu örneklerinde yoğun bir şekilde uygulama alanı bulmuştur. Beylikler döneminde de aynı tasarım anlayışının devam ettiği görülmektedir. Yazı kuşağındaki harflerin anatomisi, istif anlayışı, dik harflerin zülferlerinin üçgen formu Selçuklu devrine göre Beylikler döneminde hüsn-i hattın geldiği ileri seviyeyi göstermektedir. Mihrabın tamamı kalıplama tekniğiyle yapıldığından (Eskici, 2001,9,223-226; Karaçağ,2006; 493) bu yazının aynı ölçü ve detaydaki örnekleri Karatay Müzesinde (E.N. 1019,1021,2306,2542,2550,2581,2803,2815) bulunmaktadır (Resim:10). Geniş yazı kuşağını iki taraftan çerçeveleyen bordürde ikili zencirek motifi işlenmiştir. Bunun örnekleri Karaman Yollarbaşı Ulu Camii (14. y.y. ikinci yarısı), Akçaşehir Ulu Camii (15. y.y. başı) ve Çelebi Mescidi (14. y.y. sonu-15. y.y. başı), Ayaş Ulu Camii (15. y.y.) mihraplarında görülmektedir (Bakırer, 1976; Demiriz,2000; 339). Nişi iki taraftan sınırlandıran sütunçelerin yüzeyleri üç şeritli rûmî bordürleriyle tezyin edilmiştir. Üç şeritli rûmî bordürü Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait mimari eserlerde ve el sanatı ürünlerinde sayısız örnekte sevilerek uygulandığı görülmektedir. Yine sütunçenin aynı ölçü ve detaydaki örnekleri Karatay Müzesinde (E.N. 2603, 2812) muhafaza edilmektedir. Hem yazı hem de sütunçenin örneklerinin bulunması, bize aynı

kalıptan çıkmış alçı plakaların uygulandığı günümüze ulaşmamış başka alçı mihrapların da varlığını göstermektedir.

Günümüzde niş cephesinin karolarla kaplanması neticesinde, muhtemelen altında kalan altıgen plaka çini uygulaması Selçuklu yapılarının duvar yüzeylerinde ve mihrap nişlerinde görülmektedir (Yetkin, 1965; 60-100; Aynı yazar, 1986; Öney, 1976; 21-27; Aynı yazar, 1988; 84-86). Karamanoğulları dönemine ait Karaman Hatuniye Medresesi'nde (1382) altıgen plaka çiniden küçük bir bakiye günümüze ulaşmıştır. Köşelikteki altı köşeli Mühr-i Süleyman motifi, İslam Öncesi Türk Sanatında damgalarda görülürken Selçuklu dönemi mimarisinde yoğun olarak kullanıldığı dikkati çekmektedir. Osmanlı döneminde de uygulama alanı bulduğu görülmektedir (Bayram, 1993; 61-67; Çam,1993; 207-230).

Mihrabın en dikkate değer kısmı tepeliğidir. Işık-gölge etkisi bırakan yüksek kabartmalı bordürde rûmî üslubunda bir kompozisyon işlenmiştir. Kabaca şekillendirilen alçılar kalıbından çıkartıldıktan sonra iri rûmî ve agraf motifleri keskin sivri uçlu bıçak benzeri bir aletle oyularak süçgeç şeklinde delikli bir yüzey elde edildiği izlenimi uyandırmaktadır. İlk örnekleri Samarra'da görülen, 12. - 13. yüzyıllarda Büyük Selçuklu ve daha sonraki İlhanlı dönemine ait eserlerde görülmektedir. Rey Medresesi (12. y.y.) alçı panolarında, Ardistan Mescid-i Cuması (1180), Zevvare Mescid-i Cuması'nda, Hemedan'daki Kübbed-i Aleviyan (12. y.y.) Kazvin Mescid-i Cuması, Veramin Mescid-i Cuması (1322-1326) ve İsfahan Ulu Camii (1310) (Resim:12) mihraplarında barok karakterli, yüksek kabartmalı alçı işçilikleri görülmektedir (Öney,1973; 258-265). Bu alçı geleneği Tolunoğulları'yla Mısır'a taşınmıştır. Tolunoğlu Ahmet Bey Camii (1094) (Resim.11) mihraplarında, kemer yüzeylerinde, Fatimî dönemi'ne ait El-Ezher Camii (970-972) ve El-Cuyuşi Camii (1085) mihraplarında aynı alçı geleneğinin devam ettiği tespit edilmektedir (Öney, 1973; 261-265).

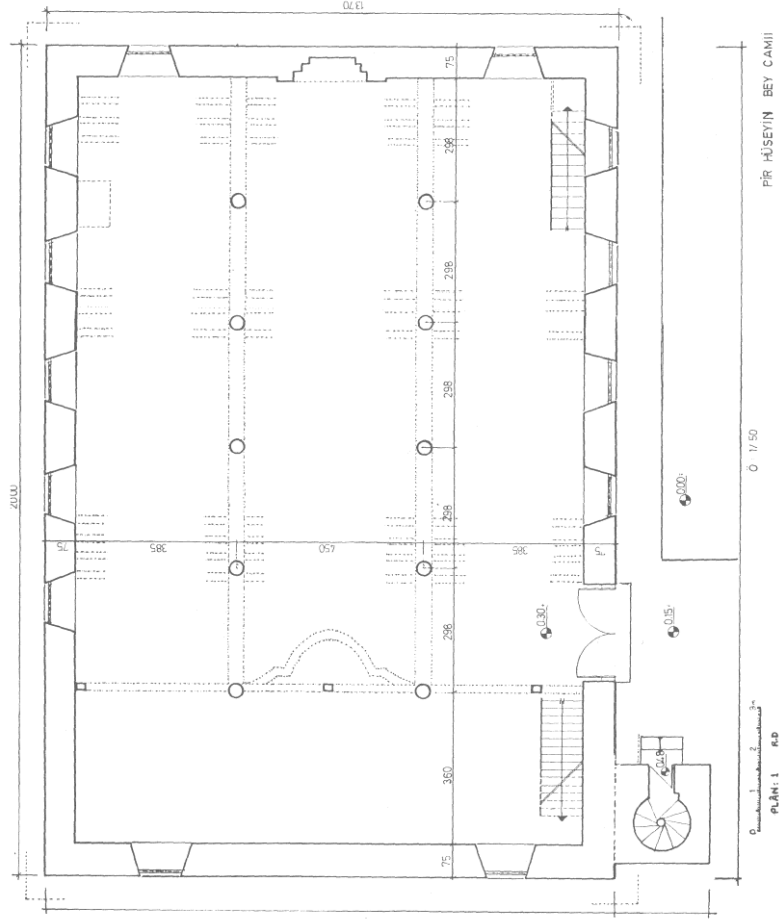
Büyük Selçuklu dönemi alçı işçiliği İran üzerinden Anadolu'ya taşınmıştır. Divriği Ulu Camii (1228-1229) kuzey taç kapısında alçı yerine taşa işlenmiştir. Özellikle kuzey portalinde bu etki bariz bir şekilde görülmektedir (Kuban, 1999; 109,150) (Resim:14-15). Anadolu'da İran alçı işçiliğinin etkisi Ankara Aslanhane Camii (1289-1290) mihrabında görülmektedir (Resim:13). Mihrabın kenar çerçevelerini oluşturan rûmî bordürü ve yazı kuşağı ile tepelikteki ejder figürüne benzetilen rûmî dolgulu bordür ile alınlıktaki madalyon oldukça yüksek kabartmalı işlenmiştir (Öney,1973; 265, Aynı yazar, 1988; 74; Eskici, 2001; 18-22). Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii mihrabının tepeliği Ankara Aslanhane Camii mihrabına göre daha mütevazî bir örnek olmasında rağmen aynı tesirleri devam ettirmektedir.

Camiye ait yegane kitabesi olan bahçedeki devşirme mermer mihrap üzerinde 811 H./1408 M. tarihi okunmaktadır. Yukarıda ayrıntılı olarak tanımlayıp değerlendirdiğimiz üzere mihrap 14. yüzyılın başlarına tarihlendirilebilir. Yapıda gerçekleştirilecek bir restorasyonda caminin harim kodu tespit edilerek mihrap gerçek boyutuna kavuşturmalı, yağlı boyalardan arındırılarak kendine has çehresi ortaya çıkartılmalı, yapının içinde ve dışında gerçekleştirilecek kazı ve raspalarla özgün planı da aydınlığa kavuşturulmalıdır.

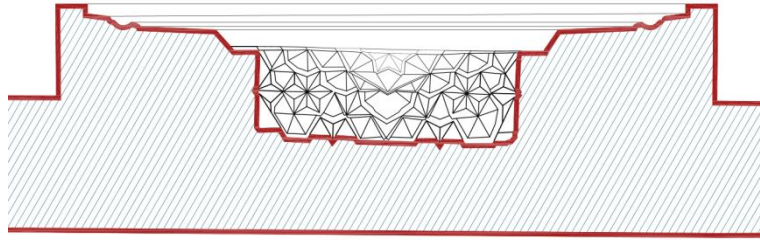
Kaynakça

- Arık, M.O. (2003). *Hasankeyf, Üç Dünyanın Buluştuğu Kent*, İstanbul.
- Aslanapa, O. (1965). *Anadolu'da Türk Çini ve Keramik Sanatı*, İstanbul.
- Bakırcı, Ö. (1976). *Onüçüncü ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara.
- Bayram, S. (1993). "Mühr-ü Süleyman ve Türk Kültüründeki Yeri", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Aramağan*, s.61-67, Ankara.
- Bozkurt, T. (2007). *Osmanlı Selatin Cami Mihrapları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Konya.
- Çam, N. (1993). "Türk ve İslâm Sanatlarında Altı Kollu Yıldız (Mührü Süleyman)", *Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, s.207-230, Konya.
- Demiriz, Y. (2000). *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*, İstanbul.
- Diez, E., Aslanapa, O., Koman, M. M. (1950). *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul.
- Duran, R. (1988). "Konya Sarayönü'nde Üç ahşap Camii", *Vakıflar Dergisi*, Sayı:20, s.47-62, Ankara.
- Dülgerler O. N. (2006). *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*. Ankara.
- Eskici, B. (2001). "Alçı Mihraplarda Yapım Yöntemleri ve Süsleme Teknikleri Üzerine Gözlemler", *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu*, (Ankara, 19-20 Nisan 2001), Ankara, s.235-252.

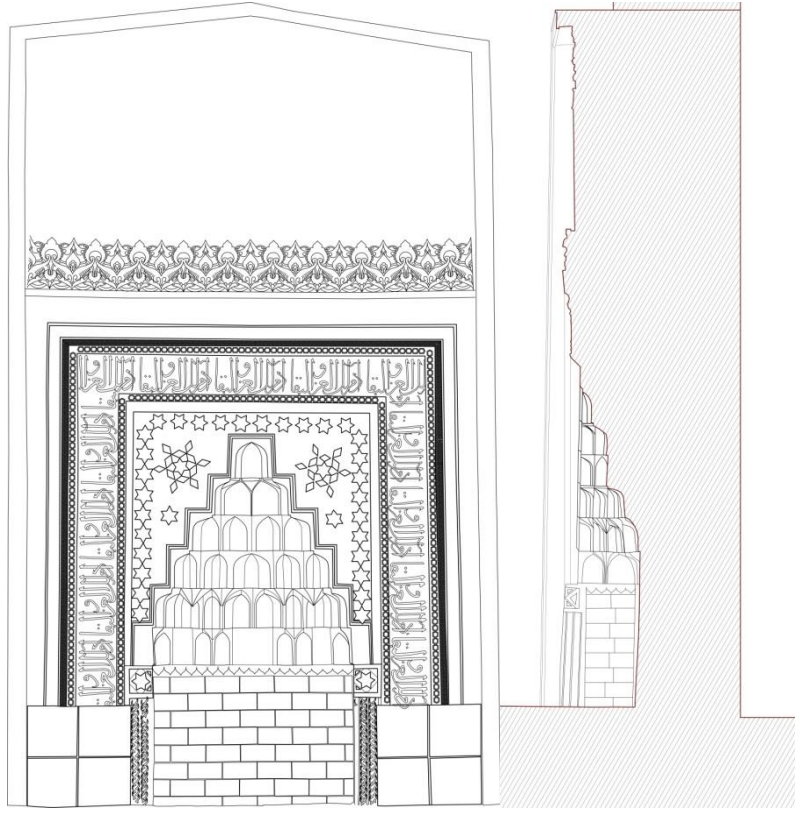
- Eskici, B. (2001). *Ankara Mibrapları*, Ankara.
- Karaçağ, A. (2002). *Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Konya.
- Karaçağ, A. (2006). “Alçı Sanatı”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, (Editörler: A. Uzun Peker- Z. Kenan Bilici), C.2, s.493-505, Ankara.
- Kuban, D. (1999). *Divriği Mucizesi Selçuklular Çağında İslam Bezemeye Sanatı Üzerine Bir Deneme*. İstanbul.
- Meinecke, M. (1976). *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien*, Teil:I-II, Tübingen.
- Oral, Z. (1951). “Turgut Oğulları, Eserleri-Vakfiyeleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:3, s.2-34, Ankara.
- Otto-Dorn, K. (1956). “Der Mihrab der Arslanhane Moschee in Ankara”, *Anatolia*, Sayı:1, s.71-75, Ankara.
- Ögel, S. (1987). *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*. Ankara.
- Öney, G. (1973). “İran’da Erken İslâm Devri Alçı İşçiliğinin Anadolu Selçuk Sanatında Akisleri”, *Bellekten*, C.XXXVII, Sayı:147, s.257-266, Ankara.
- Öney, G. (1988). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Ankara.
- Öney, G. (1976). *Türk Çini Sanatı*, Ankara.
- Öney, G. (1990). *Ankara Aslanbane Camii*, Ankara.
- Şahan, H. (2009). *Karamanoğulları Dönemi Cami ve Mescitlerinde Yer Alan Mibraplar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Top, M. (1997). *Erken Dönem Osmanlı Mibrapları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Van.
- Yetkin, Ş. (1965). “Türk Çini Sanatında Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı:1, s.60-100, İstanbul.
- Yetkin, Ş. (1968). “Anadolu Selçuklularının Mimari Süslemesinde Büyük Selçuklulardan Gelen Etkiler”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı:2, s.36-48, İstanbul.
- Yetkin, Ş. (1980). “Konya’da Yeni Bulunmuş Stuko Süslemeler ve Anadolu Türk Mimarisindeki Devamı”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı:IX-X, s.353-357, İstanbul.
- Yetkin, Ş. (1986). *Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*. İstanbul.

Şekil-1 Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii planı (R. Duran'dan)

Şekil-2 Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii mihrabının planı

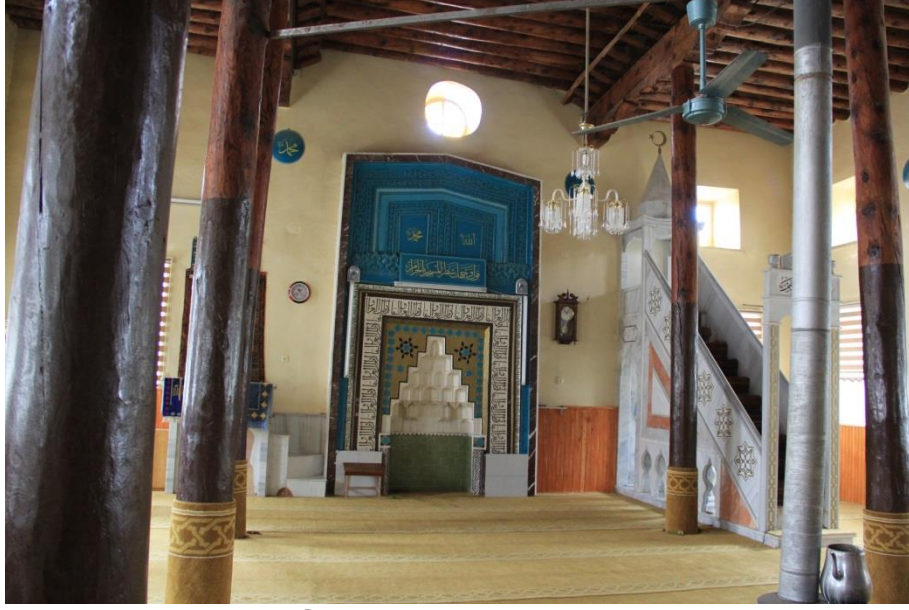

Şekil-3 Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii mihrabının cephe ve kesiti.

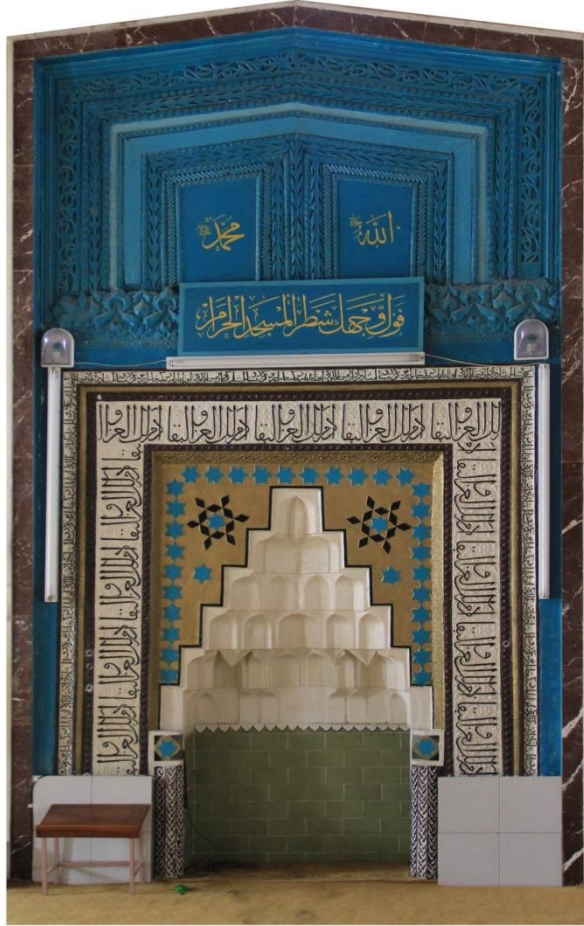

Resim-1 Sarayönü Pir Hüseyin Bey Camii'nin genel görünümü

Resim-2 Caminin hariminin genel görünümü

Resim-3 Mihrap

Resim-4 Mihraptaki yazı kuşağı

Resim-5 Mihrabın köşe sütuncesi

Resim-6 Mihrabın mukarnashlı kavsarası

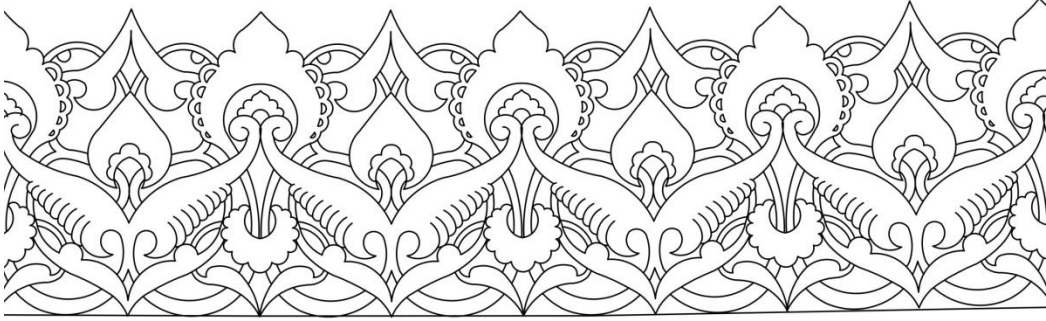

Resim-7 Kemer köşeliği

Resim-8 Mihrabın tepeliği

Şekil-4 Mihrabın tepeliđinin çizimi

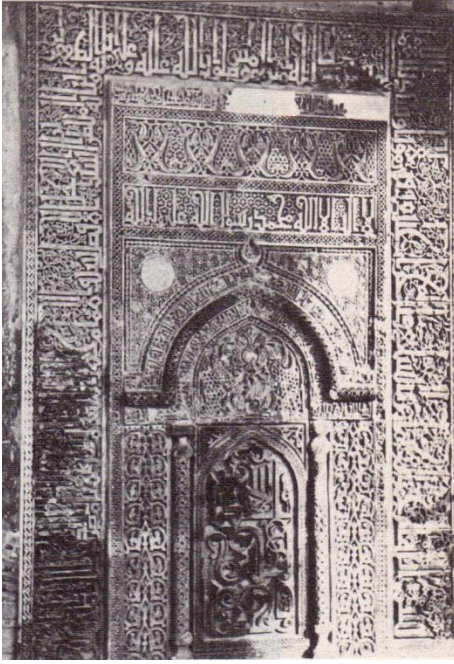

Resim-9 Mihrap yazı kuŐađından bir parça

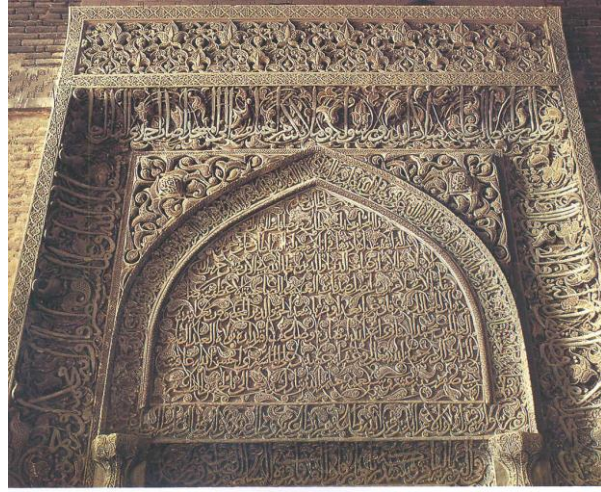

Resim-10 Aynı ibarenin yazılı olduğu Konya Karatay Müzesindeki bazı alçı parçaları
(E.N. 1019-1021-2306-2542-2550)

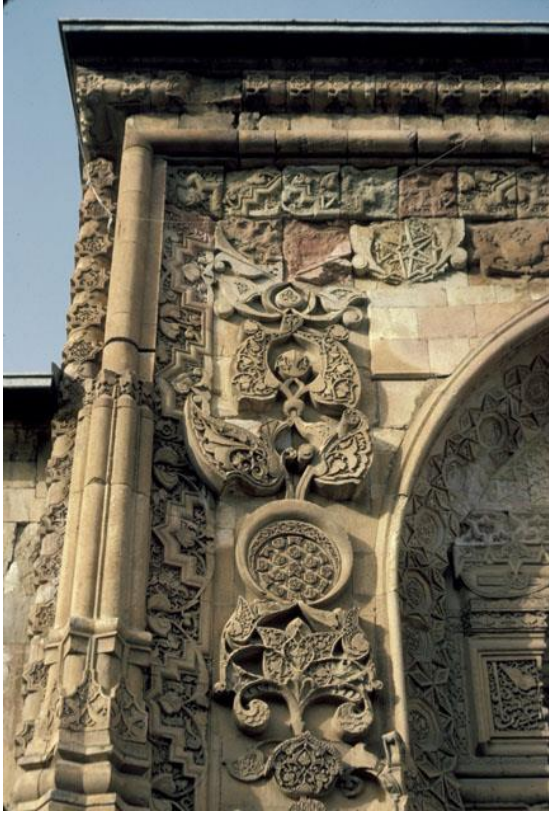
Resim-11 El-Efdal Camii mihrabı
(Tolunoğulları, Kahire,1094)

Resim-12 İsfahan Ulu Cami mihrabı (1310)

Resim-13 Ankara Aslanhane Camii mihrabı (1289-1290)

Resim-14-15 Divriği Ulu Camii ta kapısından detaylar (1228-1229)